

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Parti Programlarında, Seçim Bildirgelerinde ve Syemlerinde ‘Avrupa Birliği’

Haydar Efe*

Giriş

Atatürk'ün ‘ağdaş uygarlık düzeyine erişmek’ hedefiyle özdeşleşen Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi Türk dış politikasının en temel hedeflerinden biri olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana genel olarak tüm hükümetler bu hedef doğrultusunda çalışmış, hatta Avrupa fikrine karşı olan partilerin bile kurdukları koalisyonlarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik hedefi yer almıştır.

AET'nin de 25 Mart 1957 tarihinde kurulması ve hemen ardından İngiltere'nin başlangıçta girmek istemediği, ancak çok başarılı olan ve popülaritesi artan AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunması, öte yandan Yunanistan'ın da ekonomik ve sosyal göstergelerinin bozuk olması nedeniyle ortak üyelik başvurusunda bulunmasının ardından, Türkiye'nin de Yunanistan'ı takip ederek Topluluğa ortak üyelik için başvurusu sonrasında başlayan ortaklık müzakereleri ve 12 Eylül 1963 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'nün imzasıyla Ankara Antlaşması olarak adlandırılan ortaklık antlaşmasıyla Avrupa Birliği konusu Türkiye'nin bir numaralı dış politika hedeflerinden biri olmuş ve hem iç hem de dış politikanın değişmeyen gündem maddelerinden biri durumuna gelmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren günümüze kadar CHP'nin Avrupa Birliği konusundaki tutum ve eylemlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, 1960'lardan başlayarak Soğuk Savaş'ın bitimine kadarki dönem ve Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar devam eden dönem olarak iki dönemde incelenmektedir.

12 Eylül 1963 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ortaklık ilişkisi kurulmasıyla birlikte, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik hedefi iç ve dış politikanın önemli gündem maddelerinden bir konumuna yükselmiştir. Söz konusu

* Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE, hefe@erzincan.edu.tr ORCID: 0000-0002-3307-1185

hedefe seçim bildirgelerinde, parti programlarında ve söylemlerinde yer veren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) AET'ye tam üyeliği ve entegrasyonu Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefi doğrultusunda desteklemiştir. Ancak, 60'lı, 70'li yıllarda ithal ikameci politikalar uygulayan Türkiye'de Avrupa ile rekabetten çekinen Türk iş adamlarının temkinli tavrı, diğer partilere olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tutum ve söylemlerine de yansımış, daha çok ekonomik faydayı gözeten bir bakış açısı geliştirilmiştir.

1990'lardan itibaren ise özellikle 2000'lerden günümüze uzanan ikinci dönemde ise CHP, Avrupa Birliği'nin Türkiye üzerindeki dönüştürücü gücünün farkına vardıkça Avrupa Birliği konularına daha fazla odaklanmakta, Avrupa Birliği'yle entegrasyona ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine özel önem vermekte seçim bildirgelerinde, söylemlerinde ve eylemlerinde konuya daha fazla yer vermektedir.

AET'nin Kurulmasından Soğuk Savaş'ın Bitimine Kadar CHP'nin Avrupa Birliği Politikaları

Çağdaş, laik ve demokratik ilkeler üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi, Batı dünyasıyla yakın ilişkiler kurmayı kendi dış politikasının temel önceliklerinden biri yapmıştır. Atatürk'ün “medeniyet arzu edip de Batı'ya yönelmemiş millet hangisidir?” söylemi doğrultusunda Batı ülkeleriyle ilişkileri çağdaş uygarlığa erişmenin bir parçası olarak görmüştür. CHP'nin 4. Büyük Kurultayında kabul edilen 1935 tarihli parti programında¹ çağdaş toplumlarla birlikte olunacağını altı çizilmektedir. İki savaş arası dönemde Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlere katılan ve izlediği statüko politikasıyla bölge ve dünya barışına katkıda bulunan Türkiye, Balkan Antantı ve Akdeniz Paktı gibi ittifaklarla Avrupa'da barışa katkıda bulunmuştur. Ancak, Avrupa'da barış hedef alan iş birliği girişimleri için İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi gerekmiştir.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında CHP'nin tekrar iktidara gelmesiyle birlikte İsmet İnönü, 27 Kasım 1961 tarihinde meclise sunduğu hükümet programında² (VIII. İnönü Hükümeti) Batı medeniyetinin gelişmesine hizmet eden Avrupa Konseyi'nin şerefli bir üyesi olarak yapıcı faaliyetlerde bulunacaklarının altını

1 *1935 Tarihli CHP Parti Programı*, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/549/197000602.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (22.05.2018).

2 Neziroğlu, İrfan-Yılmaz, Tuncer, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 24 Nisan 1920- 22 Mayıs 1950, Haziran 2015, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_1.pdf, (31.05.2018).

çizmektedir. *“Avrupa entegrasyonu hareketinin bugün iktisâdî sahada varmış olduğu en ileri merhaleyi temsil eden ve dış ticaret bağları bakımından memleketimize en yakın olan Avrupa İktisâdî Camiasına katılmayı samimiyetle arzu etmekteyiz. Bu husustaki teşebbüslerin, camia ile memleketimizin karşılıklı menfaatleri bakımından mesut bir neticeye, ulaşması, şüphesiz ki, ortak pazar üyesi olan dost ve mütteliklerimizin gösterecekleri anlayışa bağlıdır”* ifadeleri Cumhuriyetin Batı'yla bağlarını güçlendirme hedefini devam ettirme arzusunu yansıtmaktadır.

CHP'nin CKMP, YTP ve Bağımsızlarla kurduğu koalisyon, ülkeyi 25 Haziran 1962-25 Aralık 1963 döneminde yönetti. IX. İnönü Hükümeti olarak adlandırılan hükümetin koalisyon protokolünde *“Memleketimizin dış ticaret münâsebetlerinde mühim bir yeri olan Avrupa İktisâdî Camiası (Müşterek Pazar) memleketleriyle Türkiye'nin iktisâdî gerçeklerini ve batı alemi ile kader birliğini göz önünde tutan bir ortaklık anlaşması akdini lüzumlu sayıyor”* ifadeleriyle koalisyon hükümetinin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile bir ortaklık antlaşması imzalama niyeti ortaya konulmaktadır.³

İnönü,

“Avrupa entegrasyon hareketlerinin, özellikle ekonomik alandakilerin gelişmesinde en önemli rolü ifa eden Avrupa İktisadi Camiasının üye adedinin çoğalması sonucunu verecek teşebbüsler gittikçe kesafet peyda etmektedir. Bu camia çerçevesinde yürütülmekte olan siyasi entegrasyonla ilgili temaslar da artmakta ve her iki amaçla en yüksek seviyede görüşmeler yapılmaktadır. Biz, Avrupa İktisadi Camiası (Müşterek Pazar) memleketleri ile Türkiye'nin iktisadi gerçeklerini ve Batı âlemi ile kader birliğini göz önünde tutan bir ortaklık anlaşması akdini lüzumlu saymaktayız. Avrupa İktisadi Camiasına ortak üye olarak katılmak üzere tarafımızdan yapılmış olan teşebbüsler neticesinde Müşterek Pazar Konseyi memleketimizle bu konuda müzakerelere girmeyi kabul etmiştir. Halen Camia ile aramızda müzakereler cereyan etmektedir. Müzakerelerin, ümid ettiğimiz gibi tarafların menfaatlerini telif edecek bir anlaşma ile sonuçlanmasını temenni etmekteyiz.”⁴

ifadeleriyle AET'yle ortaklık antlaşmasının yapılmasını istediğini net olarak ortaya koymuştur.

Öte yandan, Karluk'a göre, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması'nı imzalarken, “ben bu trenden istediğim zaman inebilir miyim?” diye dışışleri

3 Neziroğlu-Tuncer, *age.*, s. 163.

4 Neziroğlu-Tuncer, *age.*, s. 181.

görevlilerine sorduğu, “evet” yanıtı alınca imzayı atması onun kafasında bir takım tereddütlerin de var olduğunu göstermektedir.⁵ Hatta, Türkiye’nin geçiş döneminde AET’nin Türk sanayi ürünlerine gümrükleri sıfırlamasına karşılık, Türkiye’den Topluluk sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini kaldırma süresinin temelde 12 yıl olmasını ve bazı hassas ürünlerde ise sürenin 22 yıla çıkarılması teklifi, Topluluk tarafından sürenin uzunluğu dolayısıyla şaşkınlıkla karşılanmıştır. Türkiye tarafının bu kadar uzun bir süre talebinin altında yatan gerçek, Türkiye hükümet yetkililerinin ve Türk iş dünyasının hala kendisini Batı Avrupa devletlerinin sanayileriyle rekabet edebilecek seviyede görmediğidir. Bu yüzden, Avrupa’yı da şaşırtacak kadar uzun geçiş dönemi talep edilmiştir.

Sonuçta, CHP’nin seçim bildirgesine de yansıyan bu kafa karışıklığı, ithal ikameci sanayileşmenin devamını sağlamasının ve bu kapsamda sanayisini Avrupa ile rekabete açmaktan kaçındığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda, Türkiye-AET ortaklığının Ortaklık Antlaşması’ndaki hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç dönem sonunda sonuçlandırılarak, Ankara Antlaşması’nın 28. maddesindeki *“Anlaşma’nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye’ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar Türkiye’nin Topluluğa katılması olanağını incelerler”* şeklindeki ifadeler kapsamında, biraz muğlak da olsa Türkiye’nin AET’ye tam üyelik hedefi ortaya konulmuştur.

CHP’nin 1965 yılı seçim bildirgesinde

“CHP iktidarının milletlerarası ekonomi alanında sağladığı büyük başarılarından biri de Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Bir Ortaklık Kuran Anlaşmanın yapılması ve yürürlüğe konması olmuştur. Bu Anlaşma, az gelişmiş bir nitelik taşıyan ekonomimizin ileri Batı Avrupa ekonomisine erken olarak katılmasının doğuracağı bütün sakıncaları karşılayıcı hükümler getirmektedir. Bunun yanı sıra, aynı Anlaşma sayesinde başlıca ihraç maddelerimiz için Avrupa Ekonomik Topluluğunda uygun ihracat kontenjanları ve diğer bazı kolaylıklar sağlanmıştır.”⁶

ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türkiye’nin Ortak Pazar olarak nitelenen AET ile ilişkileri ekonomik mantıkla ele alınmaktaydı. Bu kapsamda, AET ile ilişkilerde gerek özel sektör gerekse kamu sektörü girişimlerinin uluslararası rekabetten

5 Karluk, Rıdvan, *“Avrupa Birliği ve Türkiye”*, Beta Yayınları, İstanbul 2007.

6 *CHP 1965 Milletvekili Seçimleri Seçim Bildirgesi* (Bundan sonra CHP 1965 olarak gösterilecektir), https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/702/197600442_1965.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 48, (11.06.2018)

“makul sürelerle” korunması amaç edinilmekteydi.⁷ Ayrıca, dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da yukarıdaki paragrafta geçen “az gelişmiş Türkiye ekonomisinin ileri Batı Avrupa ekonomilerine erken katılımının doğuracağı sakıncaları önleyici hükümler” ifadesiyle AET'ye erken zamanda girmekten endişe duyulduğu görülmektedir. Zira, Türkiye'de yeni gelişen burjuvazi de Avrupa ekonomileriyle rekabete hazır olmadığını düşünüyordu. Dolayısıyla, bu durum, CHP seçim bildirgesine ve söylemlerine de yansımaktadır.

Öte yandan, CHP'nin Batı Avrupa'nın ortak ideallerini temsil eden Avrupa Konseyi'nin çalışmalarına en geniş desteği vereceği, Türkiye'yi Avrupa Konseyi'ne CHP'nin kattığı ve AET'yle ortaklık antlaşmasını imzalama “şerefine” de sahibi olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, AET ile ilişkilerin Türkiye'nin politik ve ekonomik özelliklerinin gözden kaçırılmadan yürütülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.⁸

CHP'nin 1973 Seçim Bildirgesinde Türkiye'nin Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketinde yerini alması gerektiği belirtilmiş, Türkiye'nin geleceğinin ve güvenliğinin eskisinden daha fazla Batı Avrupa ile iş birliği ve dayanışmaya bağlı olduğu ifade edilmiştir. “C.H.P. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üye olarak katılmasını ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da yararlı görür” ifadeleriyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla (AET) entegrasyonuna destek verilmiştir. Ancak bildirmede Topluluğun Türkiye'ye, Türkiye'nin de Topluluğa yük olmaması gerektiği, Adalet Partisi Hükümetleri ve 12 Mart 1971 sonrasındaki hükümetlerin yanlış tutum ve uygulamaları nedeniyle ortaya çıkan durumun kaygı verici olduğu, bu kapsamda söz konusu durumun değişmemesi durumunda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türkiye için taşıyamayacağı bir yük oluşturacağı da ifade edilmiştir.⁹

Bu kapsamda, Türkiye'nin AET'ye üyelik sorununa büyük ölçüde ekonomik bakış açısıyla bakmasını ifade ederken, söz konusu dönemlerde AET'nin insan hakları ve demokrasi gibi konularla çok fazla ilgilenmediği, dolayısıyla ekonomik sorunlar, gümrük birliği, iç pazarın tamamlanması gibi konulara odaklanıldığının altını çizmek gerekmektedir. İnsan hakları ve demokratikleşme, hukukun üstünlüğü gibi

7 *CHP 1965*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/702/197600442_1965.pdf?sequence=1&isAllowed=y (11.06.2018), Ankara 1965, s. 54.

8 *CHP 1965*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/702/197600442_1965.pdf?sequence=1&isAllowed=y (11.06.2018), Ankara 1965, s. 128.

9 *Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/751/197600453_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 223.

konularla ilgilenilmesi ve öncelik olarak belirlenmesi için ancak, Soğuk Savaş'ın bitmesi, Avrupa Birliği'nin kurulması gerekmiştir.

AET ile entegrasyon sürecinde ilişkilerinde tam üyelik gündeme gelmediği, Türkiye'nin Topluluk'tan aldığı tavizlerin AET ile ilişki kuran diğer devletlerin Topluluk'tan kazanmış olduğu tavizlerin bile çok gerisinde kaldığına dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda, tarımsal ürünlerin ihracatında verilen tavizlerin yetersizliği vurgulanarak, Türkiye'nin AET'ye olan sanayi ürünleri ihracatına sağlanan tavizlerin de yetersiz olduğu ve Türkiye'nin avantajlı olduğu emek yoğun sektörlerdeki ihracatın bu tavizlerin kapsamı dışında tutulduğunun altı çizilmiştir. Öte yandan, sanayi alanında Türkiye'nin AET'ye tanımış olduğu tavizlerin Türkiye'nin sanayileşme çabalarına zarar verdiği ve Türkiye'nin AET ile ticaretinin Türkiye'nin aleyhine olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁰

AET ile karşılıklı tavizler konusunda Türk ekonomisi açısından aşırılıklar ve yetersizliklerin giderilmeye çalışılacağı, Türk sanayinin belli bir düzeyde korunması gerektiği, tarımın da Topluluk üyesi devletlerle rekabet edebilmesi için desteklenmesi gerektiği, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyeliğe hazırlanabilmek için eğitilmiş insan gücüne erişmek amaçlanmıştır. Ayrıca, AET ile entegrasyon çabalarının Türkiye'nin bağımsızlığına ve ekonomik kalkınma olanaklarından fedakarlığa yol açmaması gerektiği, sanayi alanında AET ile rekabet edebilmek için büyük sanayi kuruluşlarına ihtiyaç duyulacağı ifade edilmiştir.¹¹

Türkiye'nin AET'de yerini alabilmesinin yalnızca ekonomik koşulları yerine getirmesiyle değil, aynı zamanda demokratik özgürlüklerin en geniş şekilde verilmesi gibi siyasi koşullarının da olduğunun altı çizilmekte, özellikle düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin ortadan kaldırılmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, AET ve Avrupa Konseyi ülkelerinde uygulanan demokrasi ve özgürlükleri Türkiye'de gerçekleştirecekleri taahhüdünde bulunulmuştur.

Yalnız CHP değil Adalet Partisi de Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerde Topluluk tarafının bazı istisnalar dışında Türkiye'den Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerine yapılacak sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini kaldırmasına karşılık geçiş döneminde Türkiye de AET ülkelerinden ihraç edilen sanayi

10 *Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/751/197600453_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 223-224.

11 *Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/751/197600453_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 225.

mallarına uyguladığı gümrük vergilerini 12 ve 22 yıllık süreler içinde kaldırma yükümlülüğü altına girmiştir. Ancak, bu durum Türkiye’de işveren çevrelerinde rahatsızlık ve endişe yaratmıştır. İşverenler, özellikle sanayi sektörünün Avrupa ile rekabete dayanamayacağını düşünüyorlardı. Dolayısıyla, ithal ikameci sanayileşmenin devamını arzu ediyorlardı.

Bu kapsamda, Adalet Partisi de bu endişeleri paylaşıyordu. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel meclisteki bir konuşmasında Türkiye-AET ilişkileri konusunda *‘Avrupa Ekonomik Topluluğu ve bu topluluk üyesi ülkelerle ortaklığımızın ekonomik kalkınmamıza ve sanayileşmemize en uygun şartlar içinde yürütülmesi için gereken yapılacak, bu arada, topluluğun üçüncü ülkelerle kurduğu ilişkiler sebebiyle daralan avantaj marjımızın genişletilmesi yolunda gayret sarf edilecektir’* şeklindeki ifadelerle Türkiye’nin geçiş dönemi yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki endişelerini ve gönülsüzlüğünü ortaya koymuştur.

12 Eylül Sonrası Soğuk Savaş’ın Bitiminden Günümüze CHP’nin “Avrupa Birliği” Politikası

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında CHP kapatıldı ve yerine SODEP kuruldu. SODEP, seçim bildirgesinde “Dış ilişkiler” başlığı altında SODEP’in Türkiye’nin Orta Doğu ile Avrupa arasında önemli bir konumda ülke olarak her iki bölgeyle yakın ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler geliştirmesi gerektiğine inandığı ve siyasi bakımdan Türkiye’nin Avrupa’nın dışında kalmasının yararlı olmayacağı ifade edilmiştir.¹²

Bildirgede SODEP’in, Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) ülke ekonomisini engellemeyecek şekilde aşamalı bir katılımdan yana olduğu ifade edilerek,¹³70’li yıllardaki Avrupa Birliği’ne girme konusunda endişelerin hala var olduğunu göstermektedir. Yunanistan AET’ye çoktan onuncu üye olurken, prensip olarak üyelikten yana olan Türkiye’de ve SODEP’te de kafa karışıklığının devam ettiğini görülmektedir.

Avrupa Birliği konusuna çok az yer ayrılan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) 1991 seçim bildirgesinde de Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası

12 *Sosyal Demokrasi Partisi Seçim Bildirgesi*, 1984, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/621/198402342.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 30, (23.05.2018).

13 *Sosyal Demokrasi Partisi Seçim Bildirgesi*, 1984, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/621/198402342.pdf?sequence=1&isAllowed=y> s. 30, (23.05.2018).

örgütlerde Türkiye'nin saygınlığının ve çıkarlarının korunacağını altı çizilmiştir.¹⁴ Ancak bu tarihten sonra Türkiye-AB ilişkilerinde önemli gelişmeler olmuş, 7 Mart 1995 tarihinde 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla "Gümrük Birliği Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Ankara Antlaşması'yla belirlenen Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin son dönemine girilirken, dönemin başbakanı Tansu Çiller'in Hürriyet Gazetesi'ne "en geç 98'de Avrupa Birliği'ne Tam Üyeyiz" şeklindeki demeciyle birlikte,¹⁵ Türkiye'de en yakın zamanda Avrupa Birliği'ne üye olunacağına dair bir inanç oluşmuştur.

Yasakların kalkmasının ardından CHP tekrar Türk siyasal hayatına dönmüştür. CHP'nin 1995 yılı seçim bildirgesinde "Hedef 19: Haklarımızı ve Çıkarlarımızı Özenle Koruyarak, Ülkemizi Avrupa Birliği ile Tam Üyelığe Taşayacağız" başlığı altında gelişmiş demokratik dünya ile bütünleşmesinin CHP'nin temel hedefi olduğunun altı çizilmiştir. İsmet Paşa'nın imzaladığı Ankara Antlaşması ve Katma Protokolle bir hakka dönüştüğü belirtilen gümrük birliğinin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin önemli bir aşaması olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, CHP'nin gümrük birliğine geçişi gerçekleştirmenin güvencesi olduğu da belirtilmiştir.¹⁶

CHP'nin Avrupa Birliği'nin "çoğulcu demokrasi", "örgütlü, rekabetçi, emeğe ve çevreye duyarlı pazar ekonomisi" niteliklerini önemseydiği ifade edilerek, Avrupa Birliği ile bütünleşmenin Batının demokratik değerlerini ve bilgi toplumu birikimini paylaşmak, çağı yakalamak anlamına gelen bir sosyal demokrasi projesi olarak gördüklerinin altı çizilmiştir.¹⁷ Söz konusu bildirge, önceki seçim bildirgelerinden farklı olarak Avrupa Birliği konusuna daha fazla yer ayırmış ve daha net ifadelerle Avrupa Birliği'ne üyelik desteklenmiştir. Partinin sosyal demokrat yapısı öne çıkarılarak çoğulcu demokrasiye vurgu yapılması da CHP'nin Avrupa Birliği'ne bakışındaki değişimi de gözler önüne sermiştir.

Aralık 1999 Helsinki Zirvesiyle Türkiye'nin Aday ülke statüsü kazanmasının ardından ülkede Avrupa Birliği'ne ilgi daha da artmış, herkeste Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olacağı ümidi arttı. Şüphesiz, çok önemli bir adım olarak görülen adaylık statüsü sonrasında Avrupa Birliği'ne ilgi giderek artmıştır.

14 *Sosyal Demokrat Halkçı Parti 1991 Seçim Bildirgesi*, Yeni Bir Türkiye için İlk Hedefler, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/670>, s. 19, (23.05.2018).

15 "En geç 98'de Avrupa Birliği'ne Tam Üyeyiz", *Hürriyet*, 7 Mayıs 1995.

16 *Cumhuriyet Halk Partisi 1995 Yılı Seçim Bildirgesi*, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2571>, s. 43, (10.05.2018).

17 *Cumhuriyet Halk Partisi 1995 Yılı Seçim Bildirgesi*, s. 43, (10.05.2018).

CHP'nin 3 Kasım 2002 seçim bildirgesinde CHP'nin tarihsel misyon sorumluluğu ve zengin birikimiyle Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne taşımaya hazır olduğu ifade edilerek,¹⁸ “6. Avrupa Birliği” başlığı altında Atatürk'ün kurduğu Türkiye modeli Müslüman halkı ve laik demokrasisiyle birçok ülke için model bir ülke olarak AB kriterlerini uygulayarak çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacağı ve doğu ve batı uygarlıkları arasında köprü rolü oynayacağı ifade edilmiştir.¹⁹

Bu kapsamda, “*Çağdaş uygarlık değerleri, kalkınma ve teknoloji için Avrupa Birliği'nin öncelikli hedef*” olduğu vurgulanarak, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin, CHP'nin özgür bireyleri, saygın yönetimi, insan haklarını her koşulda koruyan ve bölgesinde önder bir Türkiye iddiasının doğal hedefi olduğu ifade edilmektedir.²⁰ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefinin bir toplumsal değişim projesi olduğu, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve siyasi kriterlerini hızla gerçekleştirerek çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılacağına altı çizilmektedir. Türkiye'nin tarihi ve coğrafyasıyla Avrupa'ya ait olduğu, AB'ye üyeliğin antlaşmalarla kendisine verildiği ve Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla toplumsal barışına ve siyasal istikrarına katkı yapacağı ifade edilmektedir.²¹

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakerelerinin başlama aşamasına geldiği ve bu fırsatı kaçırmaması gerektiği, CHP'nin AB uyum yasalarının uygulanmasını sağlayacağı ve Ulusal Programın hayata geçirilmesine öncelik tanınacağı ifade edilmiştir. Öte yandan, AB'nin Türkiye'ye yönelik yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin ve gümrük birliği kapsamında AB'nin Türkiye'ye vermeyi taahhüt ettiği mali yardımların verilmesinin takipçisi olacakları ifade edilmiştir.²² Avrupa Birliği'yle tercihli ticaret antlaşması yapan üçüncü ülkelerin benzer antlaşmaları Türkiye ile de yapması gerektiği ifade edilerek, gümrük birliği kapsamında yaşanan sorunlara da dikkat çekilmiştir.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin hükümet programı hakkındaki 20 Kasım 2002 tarihli konuşmasında hükümet programında dış politika konularına az yer

18 *Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seçim Bildirgesi, Güzel Günler Göreceğiz*, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/955>, s. 28, (14.04.2018).

19 *Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seçim Bildirgesi, Güzel Günler Göreceğiz*, s. 89, (14.04.2018).

20 *Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seçim Bildirgesi, Güzel Günler Göreceğiz*, s. 92.

21 *Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seçim Bildirgesi, Güzel Günler Göreceğiz*, s. 92.

22 *Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seçim Bildirgesi, Güzel Günler Göreceğiz*, s. 93.

verildiğini, öte yandan Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi konusunda hükümetle hemfikir olduklarını ifade etmiştir.²³

CHP'nin 2004 yılı parti programında ise CHP'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinin her aşamasında ülke çıkarlarının özenle korunması kaydıyla tam üyeliği hedeflediği ifade edilmektedir.²⁴

CHP'nin 2005 yılında yayınladığı “Tam Üyeliğe Evet, Özel Statüye Hayır CHP'nin Türkiye-AB İlişkileri Hakkındaki Görüş, Öneri ve Uyarıları”²⁵ başlıklı çalışmada, 2002 yılı Kopenhag Zirvesi sonrasında başlayarak CHP genel başkanı Deniz Baykal'ın Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri üzerine yaptığı konuşmalar verilmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin müzakerelerdeki tutumu eleştirilerek, daha kararlı tutum alınması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası olaylardan birini oluşturan 3 Ekim 2005 tarihindeki Türkiye-AB müzakere sürecinin başlatılmasıyla birlikte ilişkiler yeni bir döneme girdi. Türkiye, artık müzakereleri başarıyla bitirdiği anda üye olabilirdi. Ayrıca, müzakerelerin başlatılması için Türkiye'de yapılan reformlar, Türkiye'nin insan hakları standardını yükselttiği net olarak görülmüş, Avrupa Birliği'ne ilgi ve destek artmıştır. Bu kapsamda, CHP'nin 2008 yılı parti programının “Avrupa Birliği ile İlişkiler” başlıklı bölümünde CHP'nin başından beri Avrupa Birliği'ne üyeliği desteklediği, AB'ye tam üyelik hedefinin Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefinin doğal uzantısı olduğu ifade edilmiştir.²⁶ AB ile ilişkilerde CHP'nin tek koşulunun, cumhuriyetin kuruluş değerlerine saygılı, eşit koşullarda ve onurlu bir üyelik olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda, üyelik dışında özel statülü üyeliğin kabul edilmeyeceği, Kopenhag ve Maastricht Kriterlerinin uygulanmasına ve AB müktesebatının benimsenmesine destek verilmiştir.²⁷

23 Tam Üyeliğe Evet, Özel Statüye Hayır CHP'nin Türkiye-AB İlişkileri Hakkındaki Görüş, Öneri ve Uyarıları, 2005, s. 19. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2601/200506993.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (14.04.2018).

24 *CHP 2004 Parti Programı*, s. 150, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/963/200402098.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

25 *Tam Üyeliğe Evet, Özel Statüye Hayır CHP'nin Türkiye-AB İlişkileri Hakkındaki Görüş, Öneri ve Uyarıları*, 2005, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2601/200506993.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

26 *Çağdaş Türkiye için Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, 2008, s. 124, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/918/200902550_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (01.05.2018).

27 *Çağdaş Türkiye için Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, 2008, s. 124, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/918/200902550_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 125.

Parti programında, serbest dolaşım, bölgesel kalkınma ve tarım destekleri konularında Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye destek vermesi ve Birliğin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmalarının Türkiye'yi de kapsamaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin tam üyelikten dışlanması veya Türkiye'ye özel statü verilmesinin Birliğin resmi görüşü haline gelmesi durumunda, başta gümrük birliği olmak üzere Türkiye'nin AB'ye yönelik tüm taahhütlerinin yeniden gözden geçirileceği taahhüdünde bulunulmuştur.²⁸

Kıbrıs sorununun Avrupa Birliği'ne üyelikle ilişkilendirilmesinin yanlışlığına dikkat çekilen raporda, Birliğe üyeliğin tek taraflı tavizlerle sonuçlandırılmaya çalışılmasının kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin tam üyeliği için bir tarih vermesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁹

2011 yılında yayınlanan CHP'nin dış politika hedeflerinin ortaya konulduğu "A Land of Freedom and hope. Everyone's Turkey, CHP 2011 Foreign Policy", başlıklı çalışmada³⁰ CHP'nin dış politika konularındaki tutumunun ana hatları sıralanmaktadır. Söz konusu çalışmada CHP'nin temel dış politika hedefleri içinde özel olarak Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi sayılmıştır. Bu hedefe ulaşmak için ise dost ve müttefik ülkelerle iş birliği, diyalog ve dayanışma içinde olunması; bu kapsamda, Atatürk'ün dış politikasından esinlenen ilke ve değerler ile uyumlu bir söylem geliştirilmesi amaçlanmıştır.

"Belirli Dış Politika Sorunlarına Yaklaşımımız" başlığı altında "*CHP, Türkiye'nin AB üyeliğinden yanadır ve bunu, Atatürk'ün devrimci ve modernizasyonunun bir uzantısı olan bir toplumsal dönüşüm projesi olarak görmektedir*" ifadeleriyle birlikte, CHP'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerde temel amacının Türkiye'nin AB'nin eşit ve onurlu bir tam üyelik olduğu ifade edilmektedir.

CHP'nin Türkiye'nin tüm AB müktesebatının yanı sıra, Kopenhag ve Maastricht Kriterlerini de kabul ettiğini, ancak diğer üyelerden istenmemiş olan koşulların Türkiye'ye karşı tek taraflı dayatılmasını reddettiğine de vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda, CHP, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB üyeliğinin önünde bir ön şart olarak sunulmasına ve Türkiye'den tek taraflı imtiyazlar istenmesine reddetmekte ve Lozan Antlaşması ile çelişen keyfi koşulların dayatılmasına karşı durmaktadır.

28 *Çağdaş Türkiye için Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, 2008, s. 125.

29 *Çağdaş Türkiye için Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, 2008, s. 125.

30 A Land of Freedom and Hope. Everyone's Turkey, CHP 2011 Foreign Policy, <https://chpbxl.files.wordpress.com/2012/08/chpforeignpolicy.pdf>, (12.09.2018)

CHP, ayrıca AB'nin Türkiye'ye seyahat serbestisi, tarım sübvansiyonları ve bölgesel kalkınma konularında getirdiği kısıtlamaların kaldırılmasını talep etmektedir.³¹

CHP, şayet Avrupa Birliği Türkiye'ye tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık ve özel statü önerirse, başta gümrük birliği antlaşması olmak üzere pek çok konuda ulusal çıkarlarımıza uygun adımlar atılması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu kapsamda, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, gümrük birliği antlaşmasının kapsamının genişletilerek tarım ve hizmetler sektörlerini de kapsamaması durumunda gümrük birliği antlaşmasının kapsamının değiştirilerek serbest ticaret antlaşmasına dönüştürülmesinin uygun olacağını savunmaktadır.

Söz konusu belgede son olarak, CHP'nin Türkiye'nin AB üyeliğinin, medeniyetler çatışması da denen kültürlerarası çatışmanın en iyi ve en etkili çözümü olacağına inandığının altı çizilmektedir.

CHP, 1 Kasım 2015 seçimi için hazırladığı “Önce İnsan, Önce Birlik ve Önce Türkiye” sloganıyla açıklanan seçim bildirgesinde “*Türkiye tarih boyunca yöneldiği batıdan uzaklaşıyor*” cümlesiyle Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine dikkat çekilmektedir. Temelinde insan hakları, demokrasi ve sosyal devletin olduğu Avrupa'nın bir parçası olmanın dış politikamızın öncelikli hedefi olacağının altı çizilmektedir.³² Ayrıca, böyle bir Avrupa'nın bir parçası olmanın Türkiye'ye güç katacağı ve insan hakları, eğitim, kadın, teknoloji ve sanata önem veren bu ailenin bir parçası olması gerektiği ifade edilmektedir.³³

Avrupa'yı temelinde insan hakları, demokrasi ve sosyal devlet kavramlarını barındıran bir değerler bütünü olarak tanımlayan³⁴ CHP'nin 1 Kasım 2015 seçim bildirgesinde dış politikadaki Avrupa yöneliminin devam ettirileceği ifade edilerek, Türkiye'de insan haklarının gerilediği ve CHP'nin Türkiye'de yeniden Avrupa Birliği ilkeleriyle ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu bir demokrasi kurma amacı ortaya konulmuştur.³⁵

31 A Land of Freedom and Hope. Everyone's Turkey, CHP 2011 Foreign Policy, <https://chpbxl.files.wordpress.com/2012/08/chpforeignpolicy.pdf>, (12.09.2018).

32 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 6, (29.05.2018).

33 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 197, (29.05.2018).

34 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 197, (29.05.2018).

35 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 27, (29.05.2018).

Seçim bildirgesinin “Avrupa Birliği” başlığı altında Türkiye'nin uluslararası arenada yalnızlaşmasının tek müsebbibinin mevcut hükümet olmadığı, Avrupa Birliği'nin uyguladığı politikaların da bunda payı olduğunun altı çizilmektedir. AKP hükümetinin dış politikada önceliği Orta Doğu bölgesine vererek, dış politikada Avrupa ile Orta Doğu arasındaki hassas dengeyi bozduğu, Avrupa Birliği'nin temel değerlerinden uzaklaştığı ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'den yerine getirilmesini istediği reformları hayata geçirmedeği yönünde eleştirilerde bulunmaktadır.³⁶

Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin değerlerini bölgesinde temsil eden bir ülke olması gerektiği ve bölgesinde barış ve güvenin sağlanması ve yeniden örnek ülke olabilmek için yeniden yüzünü Avrupa Birliği'ne çevirmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin yeni genişleme sürecinde yer alması gerektiği ve bunun için de AB enerji ve göç politikalarının bir parçası olması gerektiği ifade edilmektedir. Sonuçta, CHP'nin sol ve sosyal demokrat çevrelerle birlikte AB'nin reformuna katkıda bulunacağı ve Türkiye'ye kapanan tam üyelik kapısını açacağını savunmuştur.³⁷

“Dış Politika” başlığı altında Avrupa Birliği yöneliminin tekrardan canlanan Türkiye'nin Balkanlarda daha aktif rol oynayabileceği ve AB ile gelişen ilişkilerin Türkiye'yi tekrar cazibe merkezi haline getireceği savunulmaktadır. Avrupa Birliği ile olan bağları sayesinde Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin Avrupa Birliği ile arasında köprü rolü oynayacağı belirtilmektedir.³⁸

1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi'nin “Avrupa Birliği AB Üyesi Türkiye” başlığı altında Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkisini 12 Eylül 1963 tarihinde başlatan parti olarak adaylık sürecini üyelikle sonuçlandıracakları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin sayın bir üyesi yapılacağını; çağdaş uygarlık yolunda yeni bir Avrupa yaratılmasına katkıda bulunacakları ifade edilmiştir.³⁹

“AB'yle Müzakereler” alt başlığı altında ise müzakere süreci devam ettirilerek, müzakereler üyelikle sonuçlanana kadar tarım destekleri, vize, bölgesel kalkınma,

36 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 197, (29.05.2018).

37 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 198, (29.05.2018).

38 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 200, (29.05.2018).

39 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, s. 200, (29.05.2018).

ticaret ve ekonomi alanlarında müzakerelerin etkin bir şekilde yürütüleceği, Avrupa Birliği ülkelerinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle daha güçlü olacağını, Avrupa Birliği'nin de Türkiye'yle güçlü olacağını ilgili herkese anlatacaklarını, Birliğe üyeliğin tek taraflı ödümler karşılığında verilmesine karşı çıkılacağını, Kıbrıs Türklerinin Avrupa Birliği'nden haklı taleplerinin destekçisi olunacağı, Avrupa Birliği ile ABD arasındaki Trans Atlantik Ticaret Ortaklığı oluşturulma çalışmalarında Türkiye'nin çıkarlarının korunacağı; Avrupa Birliği ile ilişkilerden sorumlu olan başta Avrupa Birliği Bakanlığı olmak üzere tüm resmi kurumların ve STK'ların güçlendirilmesi hedeflenmektedir.⁴⁰

“Cumhuriyetle birlikte yüzümüzü kesin olarak döndüğümüz, muasır medeniyeti yakalayıp geçme mücadelemizi devam ettireceğiz...Batı ülkeleri ve Avrupa Birliği ile ilişkimizi ulusal çıkarlarımız doğrultusunda normalleştireceğiz. Avrupa Birliği ile sonuna kadar müzakere edeceğiz ve bu sürecin kesintiye uğramasına izin vermeyeceğiz. Avrupa'nın da Türkiye'ye ihtiyacı olduğu bilinci içerisinde olacağız.”⁴¹

CHP 2018 yılı seçim bildirgesinin “Dış Politika” başlığı altında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Avrupa Birliği sürecini başlatan parti olduklarının ve Türkiye'yi demokratik ülkeler arasında saygın bir konuma taşıdıklarının altı çizilmektedir. Hükümetin Avrupa Birliği hedefinden uzaklaştığı ve AB üyesi ülkelerle daha önce yaşanmamış krizler yaşadığının altının çizildiği bildirmede, bu türden krizlerin Türk vatandaşlarını olumsuz etkileyerek önceden kazanmış oldukları bazı kazanımları kaybetmelerine neden olduğu belirtilmektedir.⁴² Ayrıca, “akılcı bir kalkınma hedefi olan AB tam üyeliği vizyonu, yerini Orta Doğu'da yönünü kaybetmiş bir ülke görüntüsüne bıraktığı”nın altı çizilmektedir.

“Dış Politika: İstikrar ve İtibar” başlığı altında, “Avrupa” alt başlığı altında Türkiye'nin Avrupa Birliği ve NATO gibi örgütlerle ilişkilerini yeniden normalleştirileceği Avrupa Birliği müzakere sürecinin yeniden canlandırılarak, Avrupa Birliği'nin katılım müzakerelerinde yeni başlık açmasını beklemeden o başlık altında reformları kendimizin yapacağı ve böylelikle Avrupa Birliği'yle

40 *Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye*, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, s. 201, (29.05.2018).

41 Muharrem İnce'nin seçim manifestosunun tam metni, 19 Mayıs 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/979095/Muharrem_ince_nin_secim_manifestosunun_tam_metni.html , (19.05.2018).

42 *CHP Seçim Bildirgesi 2018*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>, s. 28, (27.05.2018).

bozulan ilişkilerin yeniden düzeltileceği ve AB'ye üyelik perspektifinin yeniden güçlü bir şekilde ortaya konulacağı ifade edilmektedir.⁴³

Avrupa Birliği'yle müzakerelerde *vize serbestliğini, tarım desteklerini ve bilimsel iş birliğini ön plana alan etkin müzakereler yürütüleceği*, Türkiye'nin lehine olmayan gümrük birliği uygulamalarının düzeltileceği ve son olarak Avrupa Birliği ile ilişkilerde ulusal çıkarlarımızı zedeleyen ödümler verilmeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerin Avrupa Birliği'yle ilişkilerde bir baskı ve tehdit unsuru olarak kullanılmamayı taahhüt etmektedir. Kıbrıs Türk halkının Avrupa Birliği'nden meşru taleplerinin arkasında olduklarının altı çizilmektedir. Son olarak, Türkiye'ye karşı oluşan önyargıların kırılabilmesi için Avrupa'daki sosyal demokrat partilerle iş birliğini ve dayanışmayı artırmayı hedeflemektedir.⁴⁴

“Dış Politika: İstikrar ve İtibar” başlığı altında, ayrıca, mevcut hükümetin demokrasi ve hukuk devletinden uzaklaşmasının Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin Birliğe alınması için lobi yapan ve destek veren grupları bu çabalarından vazgeçirdiği belirtilerek, AB'nin Türkiye'ye vermeyi planladığı vize muafiyetini de elde edemediği belirtilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin son 15 yılda Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa İnsan Hakları sisteminin sorunlu ülkesi durumuna geldiğinin AB'den NATO'ya ilişkilerimize kadar ağır maliyetler ödendiğinin altı çizilmiştir.⁴⁵

CHP'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusuna getirdiği yeni ve kapsamlı bakış açısının da bir göstergesi olan 2018 yılı seçim bildirgesinin “Ekonomi: Çokça Üretim Hakça Bölüşüm” başlığı altında kısa vadeli hedefler arasında Avrupa Birliği sürecinin yeniden canlandırılması hedefi konulmuştur. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'yle hali hazırda devam eden gümrük birliği ilişkimizin hizmetler ve tarımı da içine alacak şekilde güncellenmesi hedeflenmiştir.⁴⁶

CHP'nin Avrupa Birliği Temsilciliği'nin Açılması

CHP, 2008 yılında Brüksel'de CHP Avrupa Birliği Temsilciliğini açarak, konuya

43 *CHP Seçim Bildirgesi 2018*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>, s. 120, (27.05.2018).

44 *CHP Seçim Bildirgesi 2018*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>, s.120, (27.05.2018).

45 *CHP Seçim Bildirgesi 2018*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>, s. 27-28, (27.05.2018).

46 *CHP Seçim Bildirgesi 2018*, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf>, s. 56, (27.05.2018).

verdiği önemi ortaya koymuştur. Temsilciliğin üç temel görevi: Avrupa Birliği kurumlarında Cumhuriyet Halk Partisi'ni temsil etmek, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklemek ve Türkiye-AB ilişkilerini ikili ilişkilerin ötesine taşıyarak, bilgi toplumu, enerji ve sosyal kalkınma gibi Avrupa düzeyinde tartışma ve etkinliklere katılmak olarak belirlenmiştir.⁴⁷

CHP'nin Avrupa Birliği temsilcisi olarak Kader Sevinç atanmıştır. CHP'nin Türkiye'nin üyelik sürecini yakından takip ettiğini ve "AB müzakerelerini izleyen bir gölge CHP takımı kurduğunu" belirten⁴⁸ Sevinç'in önderliğindeki ekip, Türk-AB müzakerelerindeki her bir müzakere faslını takip ediyor ve ilerlemeyle ilgili olarak Kılıçdaroğlu'na brifingler vermektedir. CHP'nin AB Temsilciliği'nin resmi sitesinde "CHP'nin AB Üyeliği Vizyonu" başlığı altında CHP'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin daimî savunucusu olduğu, Kopenhag siyasi kriterlerinin daha iyi yerine getirilmesi için hukuki ve sosyal reformlara ağırlık verilmesini savunmaktadır. AB üyelik sürecinde başarılı bir Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin daha büyük jeo stratejik rol oynamasına genç nüfusuyla AB'nin ekonomik dinamizmine, doğal, tarihi ve kültürel zenginliğine ve güvenliğine enerji güvenliğine katkıda bulunacağını altı çizilmektedir.⁴⁹

Türkiye'nin geleceğinin Avrupa'da olduğunu ve Türkiye-AB müzakere sürecinin yeniden canlandırılmasını savunan CHP, her yıl yayınlanan Avrupa Komisyonu ilerleme raporunun önemli olduğuna dikkat çekerken, Güney Kıbrıs hükümeti ve Fransa nedeniyle müzakere fasıllarının haksız yere askıya alınması konusunda AB'nin kendi çelişkilerine işaret edemediğinin altı çizilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye konusunda Avrupa ilke ve değerlerini daha fazla savunmasını istemektedir.⁵⁰

Türkiye'nin AB sürecinin siyasi hesaplardan kaçınan ve daha geniş siyasi ve toplumsal mutabakatı teşvik eden yenilenmiş bir yaklaşımla yeniden ele alınması gerektiği, AB sürecinin Türk vatandaşlarının sosyal standartlarını, ekonomik koşullarını ve yaşam kalitelerini artıracığı, Türkiye'de demokrasi ve insan hakları standardını yükselteceği Türkiye kamuoyuna daha iyi anlatılması gerektiği ve AB

47 Cumhuriyet Halk Partisi Avrupa Birliği Temsilciliği, <http://chp-avrupabirligi.org/>, (15.06.2018).

48 "EU Negotiation Monitoring Team, CHP establishes shadow team", <https://chpbrussels.org/shadowteam/>, (13.09.2018).

49 CHP's vision for EU membership, <https://chpbrussels.org/chps-vision-for-eu-membership/> (12.09.2018).

50 CHP's vision for EU membership, <https://chpbrussels.org/chps-vision-for-eu-membership/> (12.09.2018).

politikacılarının Türkiye'yi bu çabalarında desteklemeleri gerektiği, Türkiye'yi içine alan AB'nin daha güçlü olacağı ve uygarlıklar çatışmasını önlemenin yolunun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınması olduğu savunulmaktadır.⁵¹

Başta Kopenhag Siyasi Kriterlerini hayata geçirmek olmak üzere gerçekleştirilmesi gereken reformları izlemekle görevli olarak 2003 yılında kurulan Avrupa Birliği, Dışışleri, Adalet ve İçişleri Bakanlarından oluşan Reform İzleme Grubu, "edilgen bir çağrışım" yaptığından, 2014 yılına gelindiğinde adı Reform Eylem Grubu olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği Bakanlığı'nın kapatılmasıyla birlikte, İçişleri, Dışışleri, Adalet, Hazine ve Maliye Bakanımın katıldıkları 29 Ağustos 2018 tarihinde yapılan 4. toplantısında avuşoğlu, gümrük birliğinin güncellenmesi çalışmalarının yeniden başlaması için çalıştıklarını ve vizesiz seyahat için karşılanması gereken 7 koşuldan birinin daha yerine getirildiği ve böylece karşılanması gereken 6 koşul kaldığının altını çizmiştir. Adalet Bakanı Gl de yargıya güvenin artacağı bir döneme girileceği ve daha güçlü bir hukuk sistemi ve demokrasi inşa edileceği sözünü vermiştir. Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu ve AB'nin yargıda reform konusundaki önerilerinin çalışma alanları içinde olduğunun altını çizmiştir.⁵² Söz konusu toplantıya CHP'den ilk tepki genel başkan yardımcısı nal evikz'den gelmiştir. Türkiye'nin kaybettiği güveni yeniden kazanması gerektiği ve AB ile sağlam ilişkilerin yeniden tesis edilmesinin yolunun, hukukun üstünlüğünün sağlanması, kuvvetler ayrılığı ve temel hakların güvenceye alınması olduğunu ifade ederek hükümetin AB konusundaki yeni yöneliminin olumlu olduğunu ifade ederek⁵³ hükümetin ilişkileri yeniden canlandırma çabaları desteklenmektedir.

Sonuç

25 Mart 1957 tarihinde kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulur kurulmaz Türkiye'nin dikkatini çekmiş, önce ortak üyelik için müzakereler yapılmış, ardından da Ankara Antlaşması'nın 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmasının ardından ülke dış politikasının değişmeyen gündem maddesi olmuştur.

51 CHP's vision for EU membership, <https://chpbrussels.org/chps-vision-for-eu-membership/> (12.09.2018).

52 "4. Reform Eylem Grubu Toplantısı'na katılan bakanlardan ortak açıklama" <https://www.cnnturk.com/dunya/4-reform-eylem-grubu-toplantısına-katılan-bakanlar-ortak-aciklama-yapiyor>, (13.09.2018).

53 "CHP: The government's recent EU initiative is welcome", 11.09.2018 <https://chpbrussels.org/2018/09/11/chp-the-eu-push-is-positive/>, (13.09.2018).

CHP tek uzun yıllar tek parti yönetiminde Batı'yla ilişkilere çok önem vermiş, çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için 1949 yılında üye olunan Avrupa Konseyi gibi bütün Batılı kurumlara dahil olmaya çalışmıştır. Ardından, çok partili hayatla birlikte AET'nin kurulmasıyla birlikte bu örgütle ilişkiler kurulması konusunda istekli olmuş, AET'yle ortaklık yaratan Ankara Antlaşması, Başbakan İsmet İnönü tarafından imzalanmıştır.

1960'lar ve 1970'ler boyunca, Ankara Antlaşması'nı oluşturduğu ortaklık ilişkisi içinde AET'nin Türk sanayi ürünlerine gümrükleri kaldırmasına karşılık geçiş döneminde Türkiye'nin de AET ülkelerinin sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini indirmesi istenmiş, ancak Türkiye bu gümrük vergilerini indirme konusunda isteksiz davranmıştır. Bu isteksizliğin temel sebebi Türk işverenlerin Toplulukla rekabete hazır olmadıklarını düşünmeleri dolayısıyla hem sağ partiler hem de CHP, AET'ye üyeliğe sıcak bakmakla birlikte Katma Protokol hükümlerinin nasıl hayata geçirileceği konusunda tereddütlü davranmışlardır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrupa Birliği, siyasi bir birliğe doğru evrilmiş, 7 Mart 1995 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gümrük birliği ilişkisi başlamış ve Ankara Antlaşması ile çizilen ortaklık ilişkilerinin son dönemine girilmiştir. Ardından, Türkiye'nin 1999 yılı sonunda aday ülke ilan edilmesiyle, Avrupa Birliği'nin yönlendirmesiyle yapılan siyasi ve ekonomik reformları ülkeye dış yatırımları artırması, ülkenin ekonomisini geliştirmesi ve 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakerelerine başlamasıyla birlikte AB'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında Türkiye'ye sağladığı mali yardımlar ve ülkenin insan hakları standardını artırmasına verdiği desteğin net olarak görülmesiyle birlikte CHP, gerek seçim bildirgelerinde gerekse parti programları ve diğer söylemlerinde Avrupa Birliği'ne üyeliğe giderek daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır.

Kaynaklar

Ak Günlere Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/751/197600453_1973.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (02.06.2018).

CHP'nin 1935 Tarihli Parti Programı, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/549/197000602.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (22.05.2018).

CHP 1965 Milletvekili Seimleri Seim Bildirgesi, Ankara, 1965, s. 48 https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/702/197600442_1965.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (11.06.2018).

CHP Seim Bildirgesi 2018, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf> , (27.05.2018).

CHP's vision for EU membership, <https://chpbrussels.org/chps-vision-for-eu-membership/> (12.09.2018)

"CHP: The government's recent EU initiative is welcome", 11.09.2018 <https://chpbrussels.org/2018/09/11/chp-the-eu-push-is-positive/> (13.09.2018)

Cumhuriyet Halk Partisi 1995 Seim Bildirgesi, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2571>, (10.05.2018).

Cumhuriyet Halk Partisi 2002 Seim Bildirgesi, Gzel Günler Greceğiz, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/955> (14.04.2018)

Cumhuriyet Halk Partisi Avrupa Birliği Temsilciliği, <http://chp-avrupabirligi.org/> , (15.06.2018)

Çağdaş Türkiye için Değişim Cumhuriyet Halk Partisi Programı, 2008, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/918/200902550_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y , (01.05.2018).

"En geç 98'de Avrupa Birliği'ne Tam yeyiz", Hürriyet, 7 Mayıs 1995.

Karlık, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, 2007.

Muharrem İnce'nin seçim manifestosunun tam metni, 19 Mayıs 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/979095/Muharrem_ince_nin_secim_manifestosunun_tam_metni.html , (19.05.2018)

Neziroğlu, İrfan-Yılmaz, Tuncer, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 24 Nisan 1920- 22 Mayıs 1950, Haziran 2015, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_1.pdf, (31.05.2018).

Önce İnsan, Önce Birlik, Önce Türkiye, 1 Kasım 2015 Seçim Bildirgesi, <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder//52608.pdf>, (29.05.2018).

Sosyal Demokrasi Partisi Seçim Bildirgesi, 1984, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/621/198402342.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (23.05.2018).

Sosyal Demokrat Halkçı Parti 1991 Seçim Bildirgesi, Yeni Bir Türkiye için İlk Hedefler, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/670>, (23.05.2018).

Tam Üyeliğe Evet, Özel Statüye Hayır CHP'nin Türkiye-AB İlişkileri Hakkındaki Görüş, Öneri ve Uyarıları, 2005, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2601/200506993.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (14.04.2018).

“4. Reform Eylem Grubu Toplantısı'na katılan bakanlardan ortak açıklama” <https://www.cnnturk.com/dunya/4-reform-eylem-grubu-toplantısına-katılan-bakanlar-ortak-aciklama-yapiyor>, (13.09.2018).